

SZÍNHÁZ

SZÍNHÁZI NAPLÓ

A *revizor*. – Hosszú idő után az első szabadkai magyar előadás, amely színházra hasonlított. Mindenekelőtt mert végre ismét színészi feladatot kaptak a színészek, em üvöltöniük, rohangászniuk kellett, nem tótágast álltak, nem vízben futkároztak, hanem színészek voltak, lehettek, akik embereket utánóztak, mások bőrébe bújtak, jellemeket formáltak, alakítottak. S többnyire jól. Mintha feléledt volna bennük elfojtott színészösztönük. Nem véletlenül dicsérte őket a vajdasági fesztivál szerény erekasztala Becksereken, ahol – valljuk be – a múlt századi, de a későbbi hagyomány zerint is több nézőt, több érdeklődőt vártunk, reméltünk, mind az előadáson, mind edig az előadást követő beszélgetésen. A színészek azonban ennyivel is elégedettek oltak, ennyinek örültek, mert legalább háromnegyed ház volt, s mert néhány ember gyelme rövid időre feléjük fordult, mert észrevették őket. Siralmas és elszomorító, ová jutott ez a színház, mivé tették ezeket az embereket. Régen láttam árva**b**, ilátástalanabb, elveszettebb, kisemmizettebb felnőtteket, színészeket, mint milyenek most a csonka szabadkai társulat tagjai. Ha a színházépület tönkretétele, a özönség elriasztása nem volt bűn – persze, hogy az volt – , akkor a színészek mberként való tönkretétele kétségtelenül olyan vétek, amelyért felelni kellene. lnéztem ezeket a színészeket, többnyire régóta jó ismerőseim, és sajnáltam őket, mert az alamizsnát is fejedelmi ebédként fogadták, mert azt a néhány, hevenyészetten sszerakott mondatot, amit az ember előadás után sebiben kipréselhet magából, agyobb örömmel fogadták, mint egy elemző szakkritikát. Most, utólag visszaidézve z alig egyórányi beszélgetést, örülök csak igazán, hogy – joggal – annyira dicsértük őket. Mindenekelőtt őket, mert sokkal inkább megérdemelték, mint a félelmetes nevű endező, Alekszandr Tovsztonogov, aki csak nevében idézi híres édesapját, vagy Ristić iректор állandó jelmeztervezője, Bjanka Adžić-Ursulov, aki a ruhák jellegzetes úrzavarát produkálta ezúttal is; örök stílustalanságból csinál stílust, de így illik bele z utóbbi évek konfúz szabadkai színházi képébe, láttatja azt, amilyen a szabadkai zínház belülről. A ruhák összevisszasága semmiképpen sem hiteles képe annak a ilágnak, amelyben Gogol története zajlik, de a mi világunk sem ismerhet a ruhák lapján magára, s ami a legnagyobb baj, nincsenek is összhangban a rendezéssel. ény, hogy a kis Tovsztonogov rendezése stílus tekintetében következtelen, de ez a övetkezetlenség nem találkozik a ruhatervező következetlenségével. A rendező lőször is nem tudta eldönteni, hogy a színészek karikatúrákat hozzanak vagy sült calista figurákat, keveri a két lehetőséget. Ennek következtében olyan az előadás, nintha a színészek néhány darabból futottak volna össze. S ez semmiképpen sem az ó bűnük. Ők, mint fogság után a csikók, boldogan, önfelédten élvezték a szabadságot, lvezték, hogy újra színészek lehettek, akik a darab adta helyzetekben embereket ormálhatnak, akik alakíthatnak. Ennek eredménye a szép számú jó alakítás, aminek lkkor is örülni kell, ha ezek nem hibátlanok. Bakota Árpád revizorában például nem izretem azt a kétségbeesést, amely indokolja szélhámoságát. Ettől függetlenül

azonban szinte végig bravúros teljesítmény. Hitelessé teszi a szélhámost, olyan, mint egy amerikai film hazárdjátékosa, gátlástalan, minden veszélyhelyzetből kivágja magát, akkor is ő a győztes, amikor a tömérdek ital földre, pontosabban asztalra dönti, mert az egész előadás talán legbravúrosabb jelenete az, amikor tökrészezen felugorva az asztalra akrobatához méltó módon egyensúlyozva kápráztatja el pétervári hazugságaival a csodálkozó, hiszékeny vidéki embereket. Csodálatos szemfényvesztő, de nem indul eléggé mélyről, s így kisebb az a feszítettség, amit szerepábrázolása befut. Ahogy Bakotától a kétségbeesést hiányoltam, úgy hiányzott Albert János polgármesteréből a butaság. Csak a zsarnok, s ilyennek kegyetlen, hibetelenül célratörő, de nem olyan buta is, mint a sötét éjszaka. Nyilván régi jelentős alakításának emléke adta számára az erőt, a hitet, hogy önmagát nem kímélve hátra vegye az előadást, tempót diktáljon, helyzeteket teremtsen, érthető, ha – igazi segítség nélkül – a részletekre, a szerep árnyalására már nem figyelhetett. Hogy egy előadásban mennyire fontosak az epizód szerepek, azt a szabadkai *Revizor* szépen bizonyítja. Remek volt Bada Irén ideges, a fene nagy megtiszteltetéstől megzavarodott polgármesternéje. Dóró Emma pedig komisszárként a közjátékonyági intézmények főgondnokának szerepében, mozdulatai, arcjátéka a szocializmus kis hatalombitorlóinak félelmetességét idézi. Hogy mit tud a színész egyetlen pillantással kifejezni, láttuk, a megvesztegetési jelenetben, amelyben Dóró Emma egy műanyag dossziében nyújtja át a pénzt Hlesztakovnak, aki nem érti, miért nyomják a kezébe az irattartót, mire a színész nő egyetlen pillantással, szemének félreérthetetlen jelzésével megérteti vele, miről van szó. Különbösen ebben a jelenetben mutatkozik meg elsősorban a többiek alakító-készsége is. Szél Olivér karikatúrára vett Postamestere, Geza Kopunović Tanfelügyelőjének gyávasága, amit eddig a zavaros tekintetű sötétség rejtett előlünk, valamint a négy balkezes számi ikerpár Bobcsinszkij és Dobcsinszkij – Kákonyi Tibor és Arcson Rafael – komikumának mélysége. Ők a legszembetűnőbb pontjai ennek az előadásnak, amelynek rendezői koncepcióját nyilván a befejezésben kell keresni. Ekkor az addig néma, német orvos (Szél Zsolt), aki minden aljasságról, csalásról testközelből, belülről értesült, Hlesztakovszökése után a valódi revizor képében áll a megrémült emberek elé. Igaz, hogy a cinkosokból lesznek az ítélet-végrehajtók, a barátokból az árulók, a megtúrtokból a főnökök, a megaláztatottakból a hatalmaskodók. A revizorok köztünk vannak képlete ismerős, és sajnos nagyon igaz. Ez Tovsztonogov Szovjetuniójában biztos éppen úgy igaz, mint nálunk. Örök igazság, és mindig aktuális. Azt hiszem, nem is eredeti tovsztonogovi találmány, de kétségtelenül találó.

Légy jó mindhaláltig. – Bármennyire is fontos előadása az Újvidéki Színháznak, a Magyar Szóban közzé tett kritika után, nem tudnék még egyszer foglalkozni vele. Mégis meg kell említeni, amit éppen a Magyar Szó-beli kritika kapcsán róttak fel, hogy miért neveztem ifjúsági előadásnak Móricz művét, amikor nem az. S ezen nem árt elgondolkodni. Ifjúsági-e minden mű, amelynek főszereplője egy diák? A *Légy jó mindhaláltig* a felnőttekről szól, Móricz is így írta, valóban, sem Schöpplin, sem Kosztolányi nem ifjúsági előadásként méltatta az ősbemutatót. Nem tudni, mikortól vált ifjúságivá ez a kétségtelenül felnőtt problematikát hordozó, erkölcsi kérdéseket tartalmazó dráma. Talán azzal páthuzamosan, hogy a regény, amelyből a dráma készült, átkerült az ifjúsági irodalom, az iskolai házi olvasmányok kategóriájába. Vitathatatlanul, hogy a *Légy jó mindhaláltig* nem tekinthető úgy ifjúsági műnek, mint

például *A Pál utcai fiúk*, még ha itt is, ott is egy gyerek a szenvedő alany, de Molnárnál Nemecek saját kortársainak áldozata, Nyilas Misi pedig a felnőttek áldozata. Az a gyerekekről szól, ez inkább a felnőttekről, még ha a debreceni kollégium egy osztálya is a szereplők között van. Vagy arról lenne szó, hogy bizonyos művek lassan eltávolodnak, elválnak a felnőttvilágtól és a fiatalabbak világába kerülnek át, mert későbbi korok, évtizedek fiataljai érettebbek, könnyebben befogadják azt, ami a hasonkorúaktól egykor távol állt? Körüljárásra vonzó kérdés. Tény viszont, hogy a *Légy jó mindhalálig*-ből a színházak ifjúsági előadást csináltak, s hogy a diákok érdeklődéssel fogadják. Vagy csak arról lenne szó, hogy nincs elég kellő színvonalú ifjúsági dráma? Egy másik példa, a *Lúdas Matyi*. Egykoron „felnőtt” mű volt, majd ifjúsági olvasmánnyá vált, így került át ifjúsági, majd a gyermekszínpadokra, elvesztette politikai és társadalmi töltetét, a póre mesére redukálódott, arról szólt immár, hogyan veszít a gonosz – Döbrögi – a jó ellen – Matyi –, aki ebben a küzdelemben megjavul. Nyilván a nevelő szándék és -tartalom tette ifjúságivá a történetet, Fazekas művét. Nálunk is a gyermekszínház játssza, Szabadkán, Kovács Frigyes ügyes rendezésében, aki – Kopeczky Lászlóval, a történet újraírójával együtt – azonban politikumot, sőt aktuálpolitikát kever az előadásba. Csakhogy értik-e ezt a gyerekek? Nyilván nem, holott elsősorban nekik készült ez az előadás.

A világ teremtése. – Szabad írni arról, amit az ember csak a főpróbán látott? Egykor a hivatalos bemutatót megelőző nyilvános főpróba volt a kritikusoké. Csakhogy akkor már teljesen kész volt az előadás, ami most nem mindig történik meg. Ha azonban a bemutató után egy hónapon át szinte nincs alkalom pótolni azt, amit az ember elmulasztott – ő, repertoártervezés, te csodálatos és kiismerhetetlen! –, akkor nincs más választás, mint a főpróbáról írni. Ennek alapján Pintér Gábor vizsgarendezésében van egy remek ötlet, egy színészileg jó második rész és egy vonatott első rész. (A bemutatón az előadás egységesebb, kidolgozottabb, jobb volt, azt mondják.) Az előadás nagy ötlete, hogy az Urat és Lucifert ugyanaz a színész (Simon Mihály) játssza, s ezzel mintkét szerepsztereotípiát emberivé válik. Lehet szentségtörés egyesek számára, hogy az Úr olykor ördöggé változik, saját ellentétébe fordul, de így hiteles, s az előadás így szolgálja legjobban az író is, aki már az első, a paradicsomi részben jelzi, hogy az Úr – aki azt szeretné, hogy Ádám ne infantilis kölyök módjára viselkedjen, hanem hús-vér ember legyen, és számára Éva ne csak játszótárs, hanem nő legyen –, bár öntelt teremtő, fölöttébb érdeklődik a földi, az emberi dolgok iránt, s ilyenformán nem is bibliai dicsfényvel övezett, hanem emberi kíváncsisággal bíró szereplője Arthur Miller katasztrofális komédiájának. Kétségtelenül van humor ebben a paradicsomi részben, de ez nem túl vonzó, nem kifejezetten szellemes, s nem is hoz lényegesen újat a sokszor megírt, ősi helyzetbe. Talán Ádám mérhetetlen naivsága és az Úr emberként történő ábrázolása jelent némi újdonságot. Ebből viszont óhatatlanul következik, hogy ennek a résznek a megjelenítése sok rendezői és színészi leleményt igényel, hogy fel kell pörgetni a szöveget. Nos, ez csak részben történt meg. Egészen más jellegű a második rész, amikor a komédia drámába vált át. Itt Évának és Ádámnak gyerekei vannak, Káin és Ábel, s természetesen jelen van Lucifer képében az úr is. Ahogy Éva és Ádám jelképpé vált, ugyanúgy szimbólum lett Káin és Ábel is. Az előadás második része valójában róluk szól, a testvérgyilkosság indítékait keresi és magyarázza a szerző, családtragédiaként ábrázolva ezt. Ha a rendezés az első részben

a párbeszéddek és a helyzetek komikumának érvényesítésére ügyelt, akkor a második részben arra volt gondja, hogy a dráma érvényesüljön, s a főpróbán ebben volt nagyobb sikere. Itt mutatkozott meg a fiatal rendező színészvezető képessége, az a lényeges, meghatározó tulajdonság, hogy a színészek mögé bújva, de őket nem magukra hagyva, hanem irányítva váljon az előadás kreatórává. Döbbenetes részletei vannak ennek a családi tragédiának, fiatalok (Szóke Zoltán, Tóth Loon) érnek benne színészekké. Képesek drámát játszani, erőteljesek. Öröndetes tény az is, hogy Simon Mihály, akire remek pályakezdekésekor figyelhattünk fel, de aki az utóbbi időben, talán szerepei miatt, talán másért, önmaga miatt, kezdett elszürkülni, most az Úr-Lucifer kettős szerepében újra önmagára talált, elsősorban Luciferként szembetűnő, úgy látszik, a gonoszság játszhatóbb, hálásabb emberi tulajdonság, mint a jóság. Módrí Györgyi, aki előadásról előadásra tud más, új lenni, a fiatalok mellett Ádám szerepében önzetlenül asszisztáló Bicskei Istvánnal együtt a két rész közti különbség érzékeltetésében jeleskedik, ahogy a paradicsomi ég kékje alól a családi tragédia sötét felhői alá áll...

GEROLD László

